

Małek, Janusz

"Das Domkapitel von Płock 1524-1564 :
gegenreformatische Haltung und
innerkirchliche Reformbestrebungen",
Christoph Wollek, Köln-Wien 1972 :
[recenzja]

Przegląd Historyczny 65/2, 400-401

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

literatura scholastyczna, listy, wiersze poetów chrześcijańskich, kanony soborów i dekretów, kaznodziejstwo, reguły zakonne, hagiografia są bardzo liczne i znajdują się prawie we wszystkich bibliotekach.

Chcąc badać polskie księgozbiory benedyktyńskie warto zapoznać się z historią bibliotek ich macierzystych klasztorów, z ich zawartością, rodzajem i językiem posiadanych przez nie rękopisów, klasyfikacją i układem książek w zbiorach, administracją bibliotek, opieką i utrzymaniem księgozbiorów, wymianą i pożyczaniem książek. Wszystkie wymienione czynniki składające się na gromadzenie księgozbiorów mogą stanowić wzór dla historii bibliotek w Polsce, choćby w pierwszym stadium ich organizowania czy polityki gromadzenia rękopisów, są niezbędną pomocą w odtworzeniu ich stanu dla czasów średniowiecznych.

Wartość pracy G. Nortier podnosi bibliografia, przede wszystkim zaś, jak już zaznaczono, zestawienie rękopisów poszczególnych bibliotek. Wyniki pracy zachęcają do rozwinięcia analogicznych badań nad księgozbiorami klasztorowymi w Polsce.

Roman Nir

Christoph Wollek, *Das Domkapitel von Plock 1524—1564. Gegenreformatorische Haltung und innerkirchliche Reformbestrebungen*, „Bonner Beiträge zur Kirchengeschichte” herausgegeben von Ernst Dassman, Eduard Hegel, Bernhard Stasiewski, Band II, Böhlau Verlag, Köln-Wien 1972, s. XXVII, 257.

Historiografia zachodnioniemiecka podjęła ostatnio również problematykę historii kościoła w Polsce w wieku XVI. Po interesującej i ciekawej książce G. Schramma¹ zajmującej się stosunkiem szlachty polskiej do reformacji otrzymaliśmy cenną pracę o kapitule plockiej w latach 1524—1564 pióra Ch. Wollka. Rozprawa Wollka jest dysertacją doktorską i została opublikowana w serii studiów z dziejów kościoła przygotowywanych w Bonn.

Na jej treść składa się część wstępna oraz trzy części właściwych rozważań. W części wstępnej umieszczono: przedmowę, spis źródeł i literatury, spis skrótów oraz zestawienia królów polskich z dynastii Jagiellonów, arcybiskupów gnieźnieńskich w latach 1500—1564, biskupów plockich w latach 1522—1567 oraz polskich synodów prowincjonalnych w latach 1500—1564. Zasadnicza treść pracy znajduje się w trzech częściach zatytułowanych: „Kapituła w Polsce w przededniu reformacji”, „Stanowisko kapituły plockiej wobec protestantyzmu w latach 1524—1564” i „Wkład kapituły plockiej do reformy Kościoła w Polsce”.

Autor przygotowując swoje studium miał do dyspozycji akta kapituły plockiej opublikowane przez B. Ulanowskiego². Nie miał on możliwości przeprowadzenia kwerendy w Archiwum Diecezjalnym w Plocku ale nie przyniosłaby ona z pewnością wiele nowego. Nie doszła bowiem do naszych czasów korespondencja kapituły plockiej z XVI wieku³. Niemniej materiał opublikowany przez Ulanowskiego to przede wszystkim protokoły z posiedzeń kapituły, a więc źródło pierwszorzędne. I to już chyba przesądziło, że praca Wollka jest rozprawą wartościową. Przedstawiając sytuację kapituł w okresie poprzedzającym reformację

¹ G. Schramm, *Der polnische Adel und die Reformation 1548—1607*, Wiesbaden 1965.

² *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta 1438—1528*, edidit B. Ulanowski, [w:] „Archiwum Komisji Historycznej” t. VI, Kraków 1891 i *Acta capituli Plocensis ab anno 1514 ad annum 1577*, edidit B. Ulanowski, tamże, t. X, Kraków 1916, s. 129—305.

³ Informacja dyrektora Archiwum Diecezjalnego w Plocku księdza Tadeusza Żebrowskiego.

w Polsce autor wysunął szereg interesujących wniosków, zresztą w znacznym stopniu opierając się o dotychczasowe ustalenia polskich badaczy. Jego zdaniem ostoją Kościoła katolickiego był tutaj kler niższy, a obok niego kapituły. Natomiast biskupi byli często bądź to chwiejni, bądź też obojętni wobec nowinek religijnych. Czynnici zaangażowani w życie politycznym państwa nie interesowali się sprawami religijnymi, niechętnie uczestniczyli nawet w synodach prowincjonalnych. W tej sytuacji dzieło odnowy Kościoła katolickiego w Polsce podjęły właśnie kapituły w oparciu o Stolicę Apostolską.

W kolejnej części swojej pracy autor analizuje stosunek kapituły plockiej do reformacji. Pierwszą wzmianką o nowej religii odnajduje on w aktach kapituły plockiej z 1524 r. Nigdy jednak reformacja nie odniosła tu większych sukcesów. Najbardziej szerzyła się ona na terenach graniczących z Prusami Książęcymi. Niepokoili kapitułę małżeństwa wyznaniowo mieszane, stąd też biskup plocki Noskowski w 1551 r. zakazał zawierania związków małżeńskich dziewczętom, któreby zamierzały przenieść się do swoich przyszłych mężów w Księstwie Pruskim. Małżeństwa te mogły dojść do skutku tylko w tym wypadku, jeśli nowożeńcy będą zamieszkiwać w diecezji plockiej i to niezależnie od płci. Na posiedzeniu kapituły w 1551 r. mówiono także, że z Prus Książęcych przybywa do diecezji plockiej wielu aby otrzymać komunię. Jest to kapitalne spostrzeżenie stawiające pod znakiem zapytania tezę o nieistnieniu przejawów oporu wobec luteranizmu wśród ludności Księstwa. Nie należy jednak zapominać, iż właśnie w 1551 r. toczył się w Prusach Książęcych spór między ortodoksyjnymi luternami a osiandrystami, który jak wiadomo wywołał niezadowolenie wśród ludności. Nie można więc jednoznacznie interpretować powyższej informacji zaczerpniętej z protokołu posiedzenia kapituły plockiej. Wollek odnalazł także inną interesującą wiadomość o Stanisławie z Suszyc, choć nie zidentyfikował tej postaci ze Stanisławem Murzynowskim, autorem „Ortografii polskiej”. Ze wzmianki tej dowiadujemy się, że sprawą odstępstwa Murzynowskiego od religii katolickiej zajmowała się kapituła plocka dwukrotnie. Autor ustalił w końcu, że tylko kilka osób z kapituły plockiej przeszło na protestantyzm, a ona sama z całą stanowczością zwalczała reformację.

W ostatniej części książki zajął się Wollek sprawą wkładu kapituły plockiej do reformy kościoła w Polsce. Kapituła zabiegała m.in. o reformę obyczajów wśród kleru jak również i o odnowę szkolnictwa katolickiego oraz o piśmiennictwo w języku polskim.

Należy także wskazać na braki w książce Wollka. Nie omówił on pozycji ekonomicznej kapituły plockiej, a zwłaszcza własności ziemskiej w porównaniu z innymi feudałami kościelnymi. Przyznać jednak trzeba, że wymagałoby to osobnych studiów, które zostały zrealizowane w ostatnio opublikowanym atlasie historycznym Mazowsza w XVI wieku. Autor nie odpowiedział także na pytanie dlaczego protestantyzm nie zdobył sobie wielu sympatyków w kapitule plockiej i czemu nie doszło tu nigdy do powstania parafii ewangelickich. W sumie jednak praca Wollka jest studium interesującym i wartościowym.

Janusz Malłek

Wacław Słabczyński, *Polscy podróżnicy i odkrywcy*, PWN, Warszawa 1973, s. 464, ilustr.

Na książkę W. Słabczyńskiego, ukazującą nasz wkład w poznanie kuli ziemskiej, składa się systematyczne omówienie dziejów polskich podróży do Azji,

⁴ Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI w. cz. II, Warszawa 1973, s. 95 nn. Por. też Atlas historyczny Polski. Województwo plockie około 1578, Warszawa 1958.